

Anna Borecka, Elżbieta Sowula-Skrzyńska, Anna Szumiec

Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy w Krakowie

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC CZYNNIKIEM STYMULUJĄCYM ROZWÓJ OWCZARSTWA W POLSCE

SHEEP GENETIC RESOURCES CONSERVATION PROGRAMME AS A DRIVER FOR THE DEVELOPMENT OF SHEEP FARMING IN POLAND

Słowa kluczowe: program ochrony zasobów genetycznych, rasy rodzime owiec, efektywność ekonomiczna

Key words: genetic resources conservation programme, raise native breeds of sheep, economic effectiveness

Abstrakt. Celem badań była analiza efektywności ekonomicznej gospodarstw biorących udział w programie ochrony zasobów genetycznych owiec. Badaniami objęto 65 gospodarstw w latach 2011-2013, uczestniczących w programie ochrony z regionu Podkarpacia, Podlasia oraz Dolnego Śląska. Płatność w ramach zachowania lokalnych ras owiec jest bodźcem decydującym w głównej mierze o utrzymywaniu tych ras przez producentów żywca jagnięcego. W gospodarstwach objętych badaniami płatność ta przyczyniła się do wzrostu dochodu z działalności w analizowanych gospodarstwach średnio w o 128,2%.

Wstęp

Owce objęte programem ochrony zasobów genetycznych stanowią cenny element różnorodności genetycznej tego gatunku. Kryzys owczarstwa w Polsce zapoczątkowany w latach 90. XX wieku przyczynił się do gwałtownego spadku pogłowia owiec, a tym samym wystąpiło realne zagrożenie dla lokalnych ras. Brak tradycji w spożywaniu baraniny, a także wysoka cena dobrej jagnięciny, wpłynęła m.in. na drastyczny spadek pogłowia oraz na opłacalność tego kierunku produkcji [Klepacki, Rokicki 2006]. Brak promocji spożycia jagnięciny oraz brak integracji poziomej i pionowej w branży, powoduje występowanie ogniw pośredniczących w skupie żywca baraniego. Duże rozproszenie produkcji podnosi poziom ryzyka związanego z możliwością sprzedaży i uzyskania wysokich cen zbytu. W wyniku tego, opłacalność produkcji przeznaczanej głównie na eksport uzależniona jest od wahań cen na rynkach odbiorców polskiej baraniny. Perspektywy dla tego kierunku produkcji warunkuje więc przede wszystkim rozwój krajowego popytu na mięso jagnięce i baranie, a także sytuacja na rynku krajów UE.

W Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 przewidziano środki finansowe na zachowanie lokalnych ras owiec. Płatności te mają na celu zachęcić rolników do utrzymywania ras rodzimych jak również częściowo zrekompensować „utracony dochód”, wynikający z niższej produktywności tych ras. Ponadto, rodzime rasy owiec stanowią dziedzictwo kulturowe wsi, pełniąc istotną rolę w historii rozwoju regionów. Stanowią także ważny element agroturystyki, który kształtuje architekturę krajobrazu oraz dostarcza specyficznych produktów regionalnych i tradycyjnych [Szulc 2011].

Ochroną zasobów genetycznych owiec objęto następujące rasy: wrzosówka, świniarka, olkuska, polskie owce górskie odmiany barwnej, merynos barwny, owce uhruskie, wielkopolskie, żelaznieńskie, kamienieckie, pomorskie, korideil, merynos starego typu oraz cakiel podhalański. Minimalna liczba owiec matek tej samej rasy zakwalifikowanych do udziału w programie ochrony wynosiła: 5 sztuk owiec rasy olkuskiej, 15 sztuk – cakiel podhalański, 30 sztuk – merynos polski w starym typie, 10 sztuk – pozostałych ras. Wysokość wsparcia na owcę matkę wynosiła 320 zł.

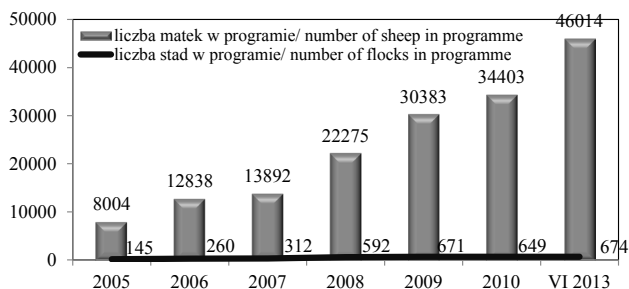
Na uwagę zasługuje to, iż mimo dużego spadku liczebności owiec (w ostatnim dziesięcioleciu o około 28%), liczba owiec w programie ochrony zasobów genetycznych w ostatnich latach wzrosła (rys. 1).

Rysunek 1. Liczba owiec i stad w programie ochrony zasobów genetycznych w Polsce

Figure 1. Number of sheep and flocks in the genetic resources conservation programme in Poland

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl], [Krupiński, Martyniuk 2013]

Source: own study based on [www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl], [Krupiński, Martyniuk 2013]

Material i metodyka badań

Celem badań było określenie efektywności ekonomicznej gospodarstw wyspecjalizowanych i ukierunkowanych na produkcję żywca jagnięcego, które uczestniczyły w programie ochrony zasobów genetycznych.

Do badań wytypowano w sposób celowy 65 gospodarstw uczestniczących w programie ochrony z regionu Podkarpacia, Podlasia oraz Dolnego Śląska. Badaniami objęto lata 2011-2013. Dane liczbowe oraz opisowe pochodziły z dokumentacji gospodarstw. Do obliczenia efektywności ekonomicznej produkcji przyjęto podział kosztów na koszty bezpośrednie oraz koszty pośrednie. Zastosowane kategorie ekonomiczne są zgodne z terminologią stosowaną w systemie FADN.

Wyniki badań

W analizowanych gospodarstwach, dominującą rasą rodzimą utrzymywaną w gospodarstwach w okresie badań była owca rasy wrzosówka. Owce tej rasy chowano w 67,3% gospodarstw i stanowiły 62,3% całej populacji owiec. Na drugiej pozycji znalazła się owca rasy kamienieckiej utrzymywana w 3,7% analizowanych gospodarstw. Rasa ta w całej analizowanej populacji matek stanowiła 14,0% i była charakterystyczna dla gospodarstw o dużej skali produkcji. W analizowanych obiektach odnotowano niewielki odsetek owiec pomorskich oraz owiec rasy merynos starego typu.

Liczba matek przypadająca średnio w latach 2011-2013 na jedno gospodarstwo wyniosła 93,2 sztuki (tab. 1). W 2011 roku liczba ta wyniosła 87,9 sztuki, natomiast w 2013 roku – 94,5, z czego objętych płatnością było odpowiednio 84,8 i 83,7% matek.

Największa liczba matek w przeliczeniu na jedno gospodarstwo została odnotowana w 2012 roku (97,3 szt.), jednocześnie w tym okresie najmniejszy odsetek matek (81,9%) został objętych płatnością (wariant 7.3. „Zachowanie lokalnych ras owiec”). Wynikało to z faktu, iż analizowane gospodarstwa charakteryzowały się średnio dużą skalą produkcji, a określone przez regionalne związki hodowców owiec i kóz limity liczebności owiec konkretnej rasy nie pozwoliły na uzyskanie dopłat do 100% stada zakwalifikowanego do programu.

W każdej wydzielonej grupie gospodarstw zaobserwowano duże zróżnicowanie obszarowe. Zdecydowanie największe gospodarstwa występowały w grupie gospodarstw o największej skali produkcji, a najmniejsze powierzchnie (średnio) – w obiektach o najmniejszej skali produkcji (tj. do 50 matek w stadzie podstawowym). Średnia powierzchnia gospodarstwa produkującego żywca jagnięcego pochodzący od ras rodzimych objętych programem ochrony wahała się od 25,7 ha (2012 r. skala do 50 matek) do 98,4 ha (2012 r. skala powyżej 151 matek). W gospodarstwach utrzymujących powyżej 51 matek w stadzie zaobserwowano spadek średniej powierzchni gospodarstwa, natomiast w gospodarstwach najmniejszych – jej wzrost (tab. 1). Większość powierzchni gospodarstw obejmowały uprawy i zasiewy, natomiast użytki zielone stanowiły dosyć wysoki udział we wszystkich wydzielonych grupach. W badanych gospodarstwach większą powierzchnię stanowiły grunty własne niż dzierżawione.

Wyrazem efektów ekonomicznych w analizowanych gospodarstwach był uzyskany przez nie dochód z działalności, a także dochód rolniczy netto (tab. 2). W badanych gospodarstwach koszty

Tabela 1. Ogólna charakterystyka analizowanych gospodarstw
Table 1. General characteristics of analysed farms

Lata/ Year	Skala/Scale	Przeciętna liczba matek/ Average number of sheeps	Powierzchnia/Area [ha]			Końcowa masa ciała/ Final body weight [kg]
			gospodarstwa/ Total farm	zasiewów i upraw ogółem/ Total crops and growing	użytków zielonych/ Grassland	
2011	średnio/average	87,9	44,82	19,38	14,32	24,18
	do/up 50	29,0	29,52	12,26	11,56	26,39
	51-150	101,3	42,71	22,34	11,91	21,25
	> 151	219,0	86,57	34,31	24,16	21,86
2012	średnio/average	97,3	42,13	17,87	11,76	23,69
	do/up 50	27,7	25,70	10,92	8,68	24,09
	51-150	92,6	29,03	9,99	8,21	23,17
	> 151	234,5	98,44	46,35	24,49	24,00
2013	średnio/average	94,5	39,93	17,00	12,35	25,10
	do/up 50	30,3	32,90	14,05	11,17	25,50
	51-150	80,0	35,91	15,25	11,27	25,30
	> 151	251,1	84,40	32,80	25,85	23,88

Źródło: obliczenia własne

Source: own study

bezpośrednie w przeliczeniu na 1 matkę wyniosły od 382,31 zł w 2011 roku do 393,60 zł w 2012 roku. Ich wysokość zależała od skali produkcji, ponieważ gospodarstwa większe utrzymujące powyżej 151 matek stada podstawowego, charakteryzowały się zdecydowanie niższymi kosztami w przeliczeniu na jedną utrzymywaną owcę matkę. Najwyższe koszty bezpośrednie odnotowano w gospodarstwach o najmniejszej skali produkcji, tj. do 50 matek w stadzie podstawowym (tab. 2).

O racjonalności żywienia świadczą wyrównane koszty pasz w przeliczeniu na 1 matkę strukturalną. Średnio najniższe koszty na 1 sztukę wynoszące około 264,64 zł odnotowano w grupie gospodarstw największych w 2011 roku. Należy podkreślić, że najwyższe koszty żywienia w całym okresie badań (2011-2013) odnotowano w grupie gospodarstw utrzymujących do 50 matek w stadzie podstawowym. Wyniosły one średnio powyżej 290 zł, a wartość najwyższą, tj. 339,92 zł osiągnęły w 2012 roku (tab. 2).

Wyliczona nadwyżka bezpośrednia na 1 matkę we wszystkich grupach gospodarstw przyjęła wartość ujemną w całym okresie badań. Oznacza to, że wartość produkcji żywca jagnięcego w analizowanych gospodarstwach nie pokryła kosztów bezpośrednich poniesionych na jej wytworzenie. Dochód z działalności bez uwzględnienia dopłat w przeliczeniu na 1 matkę był ujemny we wszystkich grupach gospodarstw w badanym okresie, niezależnie od skali produkcji. Najwyższą stratę poniosły gospodarstwa o najmniejszej skali produkcji, tj. do 50 matek w stadzie podstawowym (tab. 2).

Dochód z działalności bez uwzględnienia dopłat w przeliczeniu na 1 matkę średnio w okresie badań wyniósł od -429,40 zł w 2011 roku do -381,39 zł w 2013 roku. Najniższą stratę z produkcji poniosły gospodarstwa utrzymujące powyżej 151 matek ras chronionych, najwyższą zaś – gospodarstwa o najmniejszej skali produkcji (do 50 matek). Uzyskane przez gospodarstwa dopłaty uwzględnione w dochodzie zrekompensowały straty poniesione z produkcji jagnięciny. W efekcie końcowym gospodarstwa o najmniej licznych stadach, po uwzględnieniu wsparcia z tytułu dopłat oraz płatności, uzyskały najwyższy dochód z działalności w przeliczeniu na 1 matkę (tab. 2).

Uzyskane przez badane gospodarstwa wsparcie finansowe w postaci dopłat oraz płatności w głównej mierze zdecydowało o wysokości uzyskiwanych przychodów, a tym samym o dodatnim

Tabela 2. Efektywność ekonomiczna gospodarstw utrzymujących owce ras rodzimych
 Table 2. Economic efficiency of farms that raise native breeds of sheep

Lata/ Year	Skala/ Scale	Przeciętna liczba matek/ Average number of sheeps	Koszty/Costs			Nadwyżka bezpóśrednia/ Gross margin	Dochód/Income				
			pasz/feed	bezpośrednie/ direct	pośrednie/ indirect		całkowite/ total	z działalności bez dopłat/ from activity without subsidies	z działalności z dopłatami/ operating with payments	z działalności bez wzgl. wariantu 7.3/ operating, without package 7.3	rolniczy netto/ net farm
zł/matkę/PLN/sheep											
2011	średnio/ average	87,9	287,24	382,31	172,74	555,05	-86,24	-429,40	700,40	428,94	-403,81
	do/wg 50	29,0	292,07	403,78	235,07	638,85	-82,52	-525,53	974,77	708,67	-603,88
	51-150	101,3	296,13	369,22	121,14	490,35	-115,00	-355,35	370,96	103,58	-98,85
	> 151	219,0	264,64	342,07	71,43	413,50	-62,95	-266,86	371,39	81,47	-237,88
2012	średnio/ average	97,3	308,41	393,60	152,31	545,91	-95,70	-395,38	694,49	434,97	-220,71
	do/wg 50	27,7	339,92	457,44	222,48	679,93	-129,10	-506,38	1 288,53	1 042,00	-292,64
	51-150	92,6	294,29	354,45	129,53	483,97	-71,32	-351,30	315,11	62,09	-139,62
	> 151	234,5	278,88	354,88	69,22	424,10	-83,22	-280,04	364,15	67,82	-251,02
2013	średnio/ average	94,5	304,53	389,05	158,65	547,70	-99,51	-381,39	640,43	401,19	-351,79
	do/wg 50	30,2	331,43	416,73	207,88	624,61	-129,04	-485,39	824,75	614,85	-403,25
	51-150	80,0	299,01	380,70	161,65	542,35	-77,70	-349,38	621,29	368,21	-399,41
	> 151	251,1	267,91	358,02	58,84	416,85	-98,69	-266,45	342,66	83,04	-136,28

Źródło: obliczenia własne
 Source: own study

wyniku ekonomicznym prowadzonej działalności rolniczej. Przychody z tytułu produkcji owczarskiej stanowiły stosunkowo wysoki udział w porównaniu z innymi przychodami uzyskiwanymi przez gospodarstwa (około 21,4%). Natomiast najwyższy odsetek przychodów stanowiły dopłaty i subsydia pozyskane przez gospodarstwa, tj. 31,6%.

Wnioski

1. Najważniejszą determinantą kosztów produkcji w gospodarstwach objętych programem ochrony była skala produkcji. Najniższy poziom kosztów bezpośrednich i pośrednich produkcji w przeliczeniu na 1 matkę odnotowano w gospodarstwach o większej skali chowu. Wynika to z teorii skali produkcji – im większa liczba zwierząt utrzymywanych w gospodarstwie lub jednostek produktu końcowego, tym niższe koszty produkcji poniesione przez gospodarstwa.
2. Gospodarstwa uczestniczące w programie ochrony zasobów genetycznych owiec uzyskały ujemną wartość nadwyżki bezpośredniej w okresie badań. Również dochód z działalności bez uwzględnienia dopłat był ujemny, co wskazuje na brak opłacalności produkcji.
3. Wysokość płatności w ramach zachowania lokalnych ras owiec w głównej mierze była bodźcem decydującym o ich utrzymywaniu przez rolników. W gospodarstwach wybranych do badań płatność z tytułu zachowania zagrożonych zasobów genetycznych stanowiła stosunkowo wysoki udział w strukturze uzyskanych płatności i subsydiów przez gospodarstwa w okresie badań, tj. 23,6%.
4. Płatność z tytułu zachowania zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich przyczyniła się do wzrostu dochodu z działalności w analizowanych gospodarstwach średnio w o 128,2%.

Literatura

- Klepacki B., Rokicki T. 2006: *Produkcja owczarska jako element zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, Zesz. Nauk. Akademii Rolniczej we Wrocławiu, nr 540, 221-225.
- Krupiński J., Martyniuk E. 2013: *Wartość zasobów genetycznych dla nowoczesnej hodowli zwierząt*, Materiały konferencyjne pt. *Bioróżnorodność zwierząt gospodarskich praktyczne wykorzystanie – terażniejszość i przyszłość*, Balice 15-17.10.2013, 33-38.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013, Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
- Szulc K. 2011: *Ochrona zasobów zwierząt gospodarskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Problemy Ekorozwoju, vol. 6, no. 2, 141-146.
- www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/liczebnos

Summary

The aim of the study was to analyse the economic efficiency of farms enrolled in the sheep genetic resources conservation programme. The study involved 65 farms participating in the conservation programme in Subcarpathia, Podlasie and Lower Silesia regions in the years 2011-2013. Payments to conserve local sheep breeds are an incentive for producers of fattened lambs to maintain these breeds. These payments caused the income of analysed farms to increase by 128.23% on average.

Adres do korespondencji

dr inż. Anna Borecka

Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy
Dział Technologii, Ekologii i Ekonomiki Produkcji Zwierzęcej

ul. Krakowska 1, 32-083 Balice

tel. 666 081 224

e-mail: anna.borecka@izoo.krakow.pl